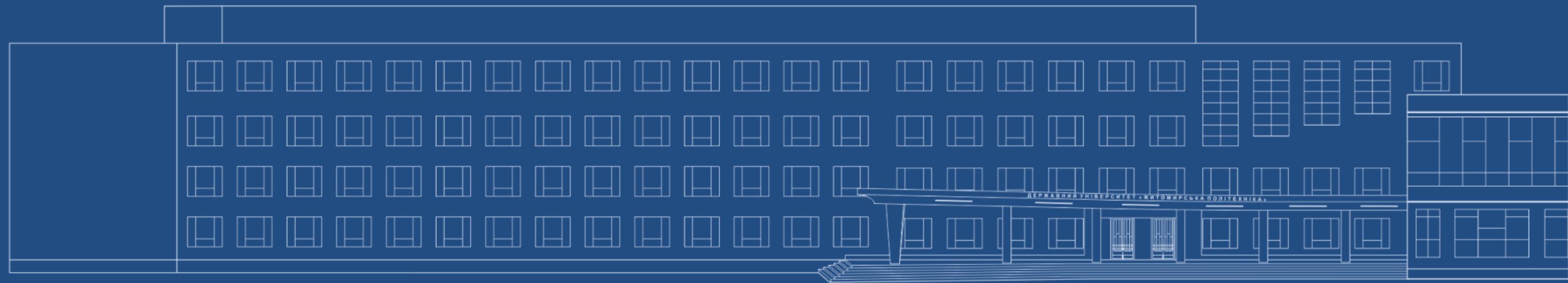

ТЕМА 4. ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

1. Теоретико-доктринальні засади
2. Форми та рівні правового закріплення
3. Конституційні засади захисту національних інтересів
4. Правове закріплення національних інтересів за їх видами
5. Національні інтереси та права людини
6. Конфлікт національних інтересів і принцип верховенства права
7. Національні інтереси в судовій та правозастосовній практиці
8. Правові режими реагування на загрози національним інтересам

ПИТАННЯ

1

Чи може категорія «національний інтерес» бути безпосередньою нормою права, на яку можна посилатися в суді, чи це лише політичний орієнтир для законотворців?

2

Якщо національні інтереси закріплені в законі, чи означає це, що вони є сталими, чи їх зміст може змінюватися рішеннями РНБО без зміни самого закону?

3

Чи існують національні інтереси, які не закріплені в жодному нормативно-правовому акті, але є обов'язковими для виконання державними органами? (Наприклад, інтерес виживання держави в перші години повномасштабного вторгнення).

4

Стаття 3 Конституції проголошує людину найвищою цінністю. Чи означає це, що національний інтерес держави – це лише сума інтересів її громадян, чи держава має свій власний, «вищий» інтерес?

5

Уявіть, що держава обмежує право власності (наприклад, вилучає майно для потреб оборони). Якими критеріями має керуватися суддя, щоб перевірити, чи дійсно таке обмеження відповідає «національному інтересу», а не є свавіллям чиновника?

6

Де проходить межа між захистом громади (public interest) та захистом нації (national interest)?

7

Чи може «верховенство права» бути обмежене «національним інтересом»? Наприклад, чи може держава в інтересах національної безпеки ігнорувати певні процедурні норми (due process) під час воєнного стану?

ТЕОРЕТИКО-ДОКТРИНАЛЬНІ ЗАСАДИ

- Національні інтереси – це складна категорія на перетині політології та права, що відображає фундаментальні потреби та цінності суспільства, необхідні для його самозбереження та розвитку.

УСВІДОМЛЕНІСТЬ

- Ключовою характеристикою є те, що інтереси мають бути усвідомлені суспільством та офіційно виражені в нормативних актах

*Якщо національний інтерес є «об'єктивною потребою», то чи може він існувати поза правовим полем?
Чи є «державна необхідність» юридичним аргументом у суді, якщо вона не закріплена в конкретній доктрині чи законі?*

ДЖЕРЕЛО ФОРМУВАННЯ

- В основі лежить народний суверенітет, оскільки воля народу є першоджерелом державної безпекової політики.

РОЛЬ ДОКТРИНИ

- Правова доктрина систематизує ідеї про безпеку, визначає напрями розвитку правової системи та слугує базою для тлумачення законів.
- Позитивістський та аксіологічний підходи до визначення національних інтересів.
- Позитивістський: Національний інтерес – це лише те, що прямо записано в законі (нормоцентризм).
- Аксіологічний (ціннісний): Це «мета-юридична» категорія. Держава може діяти в національних інтересах, навіть якщо конкретна ситуація не описана в законі, спираючись на принцип *Salus populi suprema lex esto* (Благо народу – вищий закон).

УВАГА: РИЗИК «РОЗМИВАННЯ» ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ, КОЛИ БУДЬ-ЯКЕ ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ МАРКУЄТЬСЯ ЯК «НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС».

ФОРМИ ТА РІВНІ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Правове регулювання має багаторівневу структуру:

Конституційний рівень:

Конституція України та Декларація про державний суверенітет визначають базові цінності – суверенітет та територіальну цілісність.

Стратегічний рівень:

Стратегія національної безпеки України (затверджується Указом Президента) встановлює пріоритети на середньострокову перспективу.

Законодавчий рівень:

Закон України «Про національну безпеку України» деталізує зміст інтересів як життєво важливих потреб людини, суспільства і держави.

Оперативний рівень:

Рішення РНБО, Укази Президента та постанови Кабінету Міністрів для реагування на конкретні виклики (наприклад, санкції).

Питання

Чи не створює багаторівневність закріплення (від Конституції до наказів РНБО) ризику «підміни» закону підзаконними актами? Як забезпечити ієрархію норм, коли рішення оперативного рівня (санкції) фактично обмежують конституційні права

КОНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАХИСТУ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ

Конституція України є головним гарантом безпеки:

Функції держави:

Стаття 17 визначає захист суверенітету, територіальної цілісності, економічну та інформаційну безпеку як найважливіші функції держави.

Зовнішньополітичний вектор:

Стаття 18 вказує, що діяльність на міжнародній арені спрямована на забезпечення національних інтересів шляхом мирного співробітництва.

Ключові принципи:

Антропоцентризм (людина як найвища цінність), територіальна цілісність у межах існуючих кордонів та законність будь-яких обмежень прав заради безпеки.

Питання

Стаття 17 Конституції визначає захист суверенітету як «найважливішу функцію держави». Чи означає це, що у разі конфлікту між ст. 17 (безпека держави) та ст. 3 (права людини) пріоритет автоматично надається державі? Де межа цього пріоритету?

ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ ЗА ЇХ ВИДАМИ

Воєнна та державна безпека

- Відсіч збройній агресії, захист конституційного ладу від підривної діяльності

Класифікація за важливістю

- Життєво важливі (виживання нації), стратегічні (довгострокові), оперативні та тактичні інтереси

Національні інтереси класифікують за сферами:

Економічна безпека

- Захист права власності, розвиток конкуренції, стабільність фінансової системи

Інформаційна та кібербезпека

- Захист права власності, розвиток конкуренції, стабільність фінансової системи

Питання

Який із видів інтересів (економічний, інформаційний, воєнний) є найбільш «вразливим» до суб'єктивного тлумачення владою? Чи може «економічний інтерес» бути виправданням для обмеження права власності в мирний час?

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ ТА ПРАВА ЛЮДИНИ

Баланс

- Права людини є невідчужуваними (ст. 21), але можуть бути обмежені заради «вищих інтересів» спільноти за умови дотримання закону.

Трискладовий тест обмежень

- Будь-яке втручання має бути **встановлене законом**, мати **легітимну мету** (нацбезпека) та бути **пропорційним**

Межі обмежень

- Допускається обмеження свободи слова, мирних зібрань та таємниці листування в інтересах безпеки. Проте право на життя та захист від катувань не підлягають обмеженню навіть у стані війни

Питання

Трискладовий тест вимагає «пропорційності». Як судді виміряти «вагу» національної безпеки порівняно з «вагою» права окремої людини? Чи існують об'єктивні ваги для такого зважування, чи це завжди суб'єктивний розсуд судді?

КОНФЛІКТ НАЦІОНАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ І ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

ПРИНЦИП ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА (СТ. 8) ВИМАГАЄ, ЩОБ ДЕРЖАВНА НЕОБХІДНІСТЬ НЕ ВЕЛА ДО СВАВІЛЛЯ ВЛАДИ.

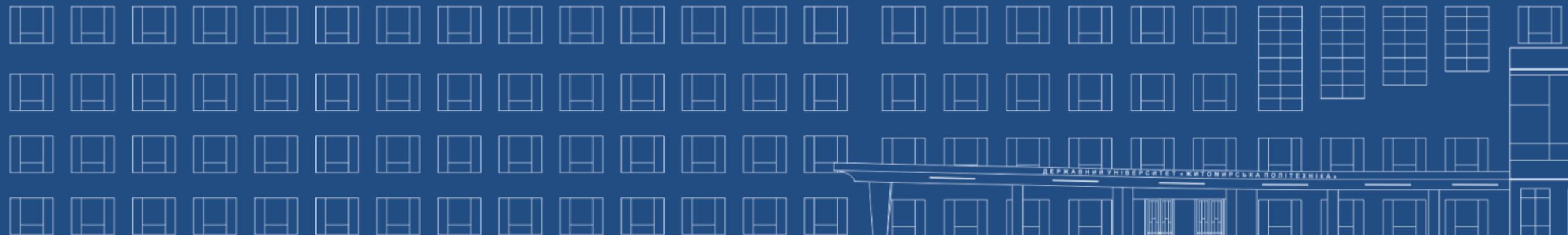
ЗАПОБІЖНИКИ:

- Рівність усіх перед законом, правова визначеність (чіткість законів) та обов'язковий судовий контроль за обмеженнями прав

СПЕЦИФІКА ВІЙНИ

- Верховенство права в умовах війни вимагає посиленого соціального захисту тих, хто захищає державу (військовослужбовців)

ЧИ Є «ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА» ЛИШЕ ІНСТРУМЕНТОМ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ, ЧИ ВОНО САМЕ ПО СОБІ Є ГОЛОВНИМ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСОМ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ? ЧИ МОЖЕ ДЕРЖАВА ВИЖИТИ, ПОЖЕРТВУВАВШИ ВЕРХОВЕНСТВОМ ПРАВА ЗАРАДИ БЕЗПЕКИ?

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ В СУДОВІЙ ТА ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Позиція Верховного Суду

- Судді перевіряють дії влади за критеріями національної безпеки, суспільного інтересу та ефективності захисту прав особи

Природа санкцій

- Верховний Суд встановив, що санкції РНБО – це **превентивні адміністративно-економічні заходи**, а не кримінальне покарання, тому вони не потребують обвинувального вироку

Судовий контроль

- Хоча Президент має широку дискрецію (свободу розсуду) в оцінці загроз, суд може перевіряти процедурну законність рішень

Практика ЄСПЛ

- Визнає право держави захищати свій інфопростір (ст. 17 Конвенції – заборона зловживання правами для знищення демократії)

Якщо санкції РНБО не є кримінальним покаранням (позиція ВС), то чи не є це способом обійти презумпцію невинуватості? Як забезпечити право на захист особи, якщо докази її загрози національним інтересам становлять державну таємницю і не відкриваються адвокату?

ПРАВОВІ РЕЖИМИ РЕАГУВАННЯ НА ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ

Законодавство передбачає спеціальні режими:

Воєнний стан

- Вводиться у разі **збройної агресії**. Надає надзвичайні повноваження військовому командуванню, дозволяє трудову повинність та відчуження майна для оборони

Зона надзвичайної екологічної ситуації

- Вводиться при **катастрофічному забрудненні довкілля** (наприклад, підрив Каховської ГЕС).

Надзвичайний стан

- Для **внутрішніх загроз** (катастрофи, масові заворушення). Мета – швидка ліквідація ситуацій, що загрожують життю громадян.

Режим санкцій

- Інструмент швидкого реагування на **гібридні загрози** через рішення РНБО та укази Президента

*Який із режимів (воєнний чи надзвичайний) надає державі найбільшу «дискреційну свободу»?
Чи може тривале перебування у спеціальному правовому режимі змінити правову природу держави, перетворивши виняток (надзвичайний стан) на нову норму?*

**ЧИ ЗГОДНІ ВИ З ТЕЗОЮ, ЩО В СУЧАСНОМУ ПРАВІ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС – ЦЕ ОСТАННІЙ
ПРИТУЛОК СУВЕРЕНІТЕТУ, ДЕ ЗАКІНЧУЄТЬСЯ ДІЯ
УНІВЕРСАЛЬНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ?**

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

- 1 Проаналізувати доктринальні підходи до правового закріплення національних інтересів
- 2 Дослідити конституційні засади захисту національних інтересів України
- 3 Підготувати аналіз судової практики щодо застосування категорії «національний інтерес»
- 4 Розробити правову позицію щодо співвідношення національних інтересів

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>.
2. Медвідь Ф. Національна безпека і національні інтереси України в глобалізованому світі. Вісник Львівського університету. Серія історична. 2017. Спецвипуск. С. 781–789.
3. Медвідь Ф. Політико-правові засади концепції національних інтересів України. Політичний менеджмент. 2007. № 1. С. 66–73.
4. Правове закріплення національних інтересів: теоретико-доктринальні основи, конституційні гарантії та механізми захисту : лекційний матеріал. 2024.
5. Про Стратегію забезпечення державної безпеки : Указ Президента України від 16.02.2022 № 56/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377>.
6. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
7. Резенкіна Н. О., Кононенко В. П. Взаємозв'язок та взаємозалежність прав людини, верховенства права та демократії. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 3, № 81. С. 18–32. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.42>.
8. Совгіря О. Верховенство права в умовах війни: виклики для конституційного судочинства України. Візії майбутнього: конституційний вимір повоєнного відновлення України та європейської інтеграції : збірник матеріалів і тез II Маріупольського конституційного форуму (м. Київ, 06 жовтня 2023 р.). Київ : ВАІТЕ, 2023. С. 140–146.
9. Ступак О. Ключові висновки Верховного Суду щодо застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій). Верховний Суд. 2024. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/Prezent_prakt_sancii.pdf.
10. Харун О. А., Рожок Т. В. Національні інтереси в забезпеченні національної безпеки України. Економіка та суспільство. 2017. № 13. С. 159–165. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/22.pdf.